

Kadın Mücadelesi ve Kuşatılması Gereken “İktidar”

Ebru PEKTAŞ, *Kadın Kurtuluş Hareketi/ Ütopyalar ve Devrimler*, İstanbul: Yordam Kitap. 2021. ISBN: 978-605-172-437-9, 270 sayfa.

Şuheda DOĞAN*

Bugüne değin kadınlar üzerindeki baskı ve ezilme biçimlerini anlamak ve ortaya koymak için birbirinden farklı birçok kuramsal çalışma yapılmıştır. Bu kuramsal çalışmalar tahakküm biçimlerinin hem tarihine hem de çalışma biçimine ışık tutmaktadır. Ebru Pektaş’ın *Kadın Kurtuluş Hareketi/ Ütopyalar ve Devrimler* kitabı, hem tahakkümü hem de tahakkümün çalışma biçimini “kadın kurtuluş hareketi” perspektifinden tartışmaktadır. Tartışma sırasında kuramsal çalışmaların pratik alanda ne denli karşılık bulduğu sorusu da gündeme gelmektedir. Böylece yazar kitabın amacını kuramsal tartışmaların dışında “kurtuluş sorunu”nu tarihsel bir izlek içerisinde

* Lisans Mezunu | Bachelor
Gazetecilik Bölümü, İletişim Fakültesi, Kocaeli Üniversitesi | The Department of Journalism, Faculty of Communication, Kocaeli University.
suhedadgnn000@gmail.com
Orcid Id: 0000-0002-1580-316X
Doi: <http://dx.doi.org/10.47614/arete.pfd.61>
Ş. Doğan, (2022). Kitap İncelemesi. *Kadın Kurtuluş Hareketi/ Ütopyalar ve Devrimler. Arete Politik Felsefe Dergisi*. 2(1). 74-81.

Aydınlanma döneminden sosyalist iktidar pratiklerine ve oradan da günümüzün parçalı mücadele deneyimlerine odaklanmaktadır.

Yazarın “kadın kurtuluş hareketi” olarak kavramsallaştırdığı kadın mücadelesi, hem toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bütün iç işleyişini içinde barındıran tahakküm biçimlerini ifşa etmeli hem de bu eşitsizliklerin evrensel düzlemde ortadan kaldırılmasını amaçlamalıdır. Kitabın temel tezi kadın kurtuluşunun ön koşulunun sosyalizmden geçtiğidir (Pektaş 2021: 16). Bu ön koşul ile beraber kadın kurtuluşunun içermesi gereken şey “iktidar perspektifi” dir. İktidar perspektifi ile amaçlanan, kadınların yönetim aygıtında erkeklerle eşit paya sahip olmasıdır. Buradan hareketle yazar kadın kurtuluşuna dair iki temel hattı belirgin kılmaktadır. Bunlardan ilki maddi-sınıfsal ilişkilerin kadın kurtuluş mücadelesinde temel belirleyen olduğudur. İkincisiyse bu maddi koşulların emeğin üretimi ve yeniden üretimi süreçlerinde somutlaşmasıdır. Bu maddi koşulların radikal bir dönüşüme ihtiyacı vardır ve ancak bu dönüşüm devrim ile mümkündür.

Pektaş’ın metni ütopya yazınında kadın ve erkek yazarların eserlerinin incelenmesi ile başlayarak kadın kurtuluş mücadelesinin tarihsel sonuçları ile sonlanmaktadır. Kriz dönemlerinde toplumsal düşüncede, kendisine sıklıkla yer bulan ütopya yazının belirleyici fikri “başka bir dünya” tasavvurudur. Bu tasavvurun kadın ve erkek yazarlar arasında belirli farklılıkları barındırdığı görülür. Pektaş bu farklılığı “iktidar perspektifi” üzerinden yakalar. Erkek yazarların ütopyacı eserlerinde temel yapı, devlet üzerine inşa edilir ve bu devlet erildir. Kadın yazınına bakıldığında ise komünal, eşitlikçi, erkeksiz ve devletsiz bir ütopya kurulur. Kadınların binlerce yıl boyunca iktidardan edilme süreçleri kadın ütopya yazınında devlet-iktidar fikrinin reddi ile ortaya çıkar.

Kitap, rotasını on dokuzuncu yüzyılın Aydınlanma ve Sanayi Devrimi’ne çevirir ve bu büyük altüst oluşlarla beraber gelişen teorik ve pratik alanın içerisinde modern kadın kurtuluş hareketinin yerini tespit eder. Kadın mücadelesi, Aydınlanmanın sunmuş olduğu ilerici zeminde ataerkiye karşı modern bir direniş hattı oluşturmayı başarmıştır. Bu hattın burada ortaya çıkmasının maddi temellerle yakından ilişkisi bulunmaktadır. Bununla beraber ortaya çıkan muhtelif mücadele hatları, kadınların farklı taleplerinin yükseldiği feminist yaklaşımları da ortaya çıkarmıştır. Bunlar “birinci dalga feminizm”,

“eşitlikçi feminizm”, “liberal feminizm” gibi çeşitli kavramlardır. Ayrıca kadın hareketleri bu süreçte kıtaları aşan bir niteliğe de sahiptir. Pektaş, bütüncül bir yapıyı vurgulamak adına bu çoklu mücadele biçimlerini “kadın kurtuluş hareketi” olarak genel bir çatı altında toplamıştır. Aydınlanma dönemi ile yükselen kadın hareketliliği, ataerkil yapının hâlâ güçlü bir niteliğe sahip olmasından ötürü politik alanda varlık gösterememiştir. Aydınlanma ve büyük altüst oluşlar sonrasında sınıflaşma, burjuvalaşma ve maddi koşulların belirleyiciliği ön plandadır. Fransız Devrimi ve 1791 Anayasası ile elde edilen kadın hakları (boşanma, miras, tanıklık vb.) 1804’te Napolyon yasaları ile geri alınır. Hem işçi sınıfı hem de kadın mücadelesi, aldıkları yenilgiler sonucunda gelişen “kurtuluş perspektifleri”nde ayrışmalar yaşamış; sosyalistler işçi ücretleriyle kadınlar ise oy hakkı ve evlilik yasalarıyla ön plana çıkmışlardır.

Kitap, Aydınlanma sürecinin kadın mücadelesinin yükselişindeki temel yerini belirledikten sonra yazının girişinde de söz edildiği gibi “kurtuluş sorununu” tarihsel bir izlek içerisinde takip eder ve reel sosyalizm üzerinden örnekler verir. Bu aşamada kitap, sosyalist bir iktidar deneyimi olan Paris Komünü ile ortaya çıkan devrimci kadın mücadelesini ele alır. 1870 yılında Prusya’nın Fransa’yı işgaliyle beraber işçi sınıfı, yenilgiye uğradıktan sonra barış anlaşmasına karşı direnişe geçmiştir. Bu duruma karşı itirazlarını ve direnişlerini yükselten işçi önderleri idama mahkûm edilmiş, böylece devrim süreci kendini var etmeye başlamıştır. Kadınlar başta olmak üzere işçi sınıfı, ağır topları ve silahları teslim etmemiş; direniş bu noktadan itibaren filizlenmeye başlamıştır. Paris Komünü içerisinde Union dev Femmel gibi kadın derneklerinde kadınların politik olarak kamusal görünürlüklerinin arttırılması yönünde çalışmalar yapılmıştır. Böylece Komün’de kadınların varlığı bu gibi örgütlenmelerle desteklenmiştir. Kadınlar ücret artışı, boşanma ve eğitim hakkı talepleriyle barışa değil savaşa, devrime ve direnmeye çağrılarını yükseltmişlerdir.

72 günlük Komün deneyimi birer iktidar deneyimidir. İktidarın ele geçirilmesi ile “iktidar perspektifi” elde edilmiştir. Pektaş’a göre “‘iktidar perspektifi’, [b]ir geçiş devletini işaret etmektedir. Zira ‘iktidar perspektifi’, çelişkilerin çözümü için bir trampen işlevi görmektedir” (Pektaş, 2021: 99). Pektaş devrim öncesi, devrim sırası ve devrim sonrası olarak ele aldığı kadın mücadelesinin radikal taleplerini şöyle sıralamaktadır: “Elbette siyasi iktidarın ‘ataerkil ayrıcalıkları’ yok edilmelidir. Bunun da yolu ele geçirilen iktidar aygıtının, kadının bizzat ‘yönetme’ yetkisine eşit biçimde

sahip olmasıdır. Nasıl ki bir geçiş devletinde bile olsa iktidarın ‘sınıfsal ayrıcalıklarına’ yol açmaması için örneğin yönetenlerin ücretinin işçi ücretleriyle eşitlenmesi, geri çağırma vs. önlemler varsa, ‘ataerkil ayrıcalıkların’ yok edilmesi için de kadınların ‘bizzat yönetime’ katılması kurallı bir önlem olarak tanımlanmalıdır” (Pektaş, 2021: 100).

Komün deneyiminin ardından Pektaş, kadın kurtuluş hareketi açısından “iktidar perspektifini” 1917 Ekim Devrimi üzerinden takip etmeye devam eder. Bununla beraber sosyalist devrimlerin kadın politikalarını, gelişmiş kapitalist ülkelerin kadınlara yönelik politikaları üzerinden karşılaştırır. Sovyetler’de “eşit yurttaşlık”, “siyasal hak”, “medeni haklar”, “eğitim hakkı”, “üretim kademelerinin bütününe dahil olma” vs. daha devrimin ilk dönemlerinde kadınlara tanınır. Özel mülkiyetin yok edilmesi ve mülkiyetin kamulaştırılması aile içinde var olan ekonomik koşulların da zorunlu bir dönüşümünü sağlar. Burjuva devrimleri ise aileyi sadece modern ekonomik bir kurum olarak kullanmaz, üzerinde yükseldiği ataerkil kalıntıları da beraberinde taşır. Burjuvazinin bu tutumundan ayrı olarak sosyalizm eskinin kadim ataerkisiyle ittifak yapmak yerine onu yıkıp yerine eşitlikçiliği koymayı hedefler. Böylece kadının özgürleşmesi bu durumla paralel ilerleyen bir yapıya bürünür. Aydınlanma ile başlayan modern kadın kurtuluş hareketi, Paris Komünü ve Ekim Devrimi ile gün yüzüne çıkmaya başlar. Sovyetler’de devrim sonrası en üst kademeler dahil bütün yönetim organlarında kadınlar yer alır. Alexandra Kollontai ilk kadın bakan olarak Sovyetler’de yerini sağlamlaştırır. Kapitalist ülkelerle karşılaştırıldığında kadınların seçme ve seçilme hakları 1960-1970’lere değin uzanır. Bununla beraber kadının temsiliyeti Sovyetler’in kendi içerisinde bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda pek iç açıcı sayılmaz. Kadınları partilileştirmek için sınırlamalar getirilirken kadınların partide üst mercilerdeki temsiliyetinde herhangi bir kota uygulanmaz.

Kitaba göre Sovyetler’de kadına yönelik pornografik bakış, püritenizm etkisiyle görece azalır. Kapitalizmin kadını nesneleştiren ve pornografik görsellere indirgeyen sunuşuna karşın sosyalizm sağlıklı, spor yapan, kitap okuyan kadının güzel olduğunu vurgular. Yani cinsellik sonucun konusu değil sürecin kendisi içerisinde, mücadele ile değiştirilebilecek bir olgudur. Ataerkil yapı tamamen ortadan kalkmasa bile kadınların güçlenmesi, eşitlik talepleri onları daha iyi bir cinsel birlikteliğe yönlendirir. Ancak bu süreç kadınların cinsel özgürlüğü “kürtaj hakkı” ve “doğum kontrolü” yöntemleriyle

yakından ilişkilidir. Doğum kontrolü, bütün dünyada oldukça geç bir tarihe, 1960'lı yıllara dayanır. Sovyetler'de de bu uygulamanın aynı dönemlerde geliştirildiği görülür. Kürtaj ise Ekim Devrimi'nden kısa bir süre sonra 1920 Kararnamesi ile ilk kez yasal hale getirilir. Sovyetler'de fuhuş ve erkek şiddetine bakılacak olunursa, yasaklar arttırılır. Ancak bu durum ahlaksız bir nitelik olarak dayatılmaz, fuhuş yapan kadın "işten kaytaran" kadındır. Buradaki durum şuna işaret eder: Sovyetler'de fuhuşu yaratan maddi dinamikler önlenir. Çünkü fuhuş, sadece yetişkin kadınların değil kız çocuklarının da seks kölesi haline getirildiği bir sömürü sistemidir.

Pektaş'a göre kadın mücadelesi, ataerki ve kapitalizmin ele ele sürdürdüğü maddi eşitsizliğe karşı gelmediği sürece eşitlik talebi mümkün değildir. Emeğin üretimi ve yeniden üretimi bu maddi zeminin temelini oluşturur. Ancak Sovyetler, kadın ile erkeğin üretim ve yeniden üretim süreçlerindeki paylarında yeterince eşitlikçi bir dağılımı gerçekleştiremez. Buradaki sorun emeğin yeniden üretimine yeterince odaklanılmamasıdır. Bununla beraber kadın kurtuluşunun sosyalizmi ön koşul olarak kabul etmesinde eşitliğin asgari düzeyde tutulması ve daha ileriye taşınmaması problemi ortaya çıkmaktadır.

Pektaş, üretim ve yeniden üretim süreçlerinde eşitliğin iki nedenden dolayı sağlanamadığını ifade eder: "Birincisi, üretim kültürüdür", "İkincisi, daha fazla üretme hedefi, 'yeniden üretimin toplumsallaştırılmasını' bir maliyet hesabına dönüştürmektir" (Pektaş, 2021: 152,153). Bununla beraber kadınların öz örgütlenmeleri ve buradan elde edilen destekler son derece hayatidir. Bu bakımdan Sovyetler'de devrimle beraber parti içerisinde ayrı bir kadın örgütü olarak Jenotdel kurulmuştur. Bu örgütün öncü kadroları aynı zamanda devrimin de öncü kadrolarını oluşturur. (İnessa Armand, Aleksandra Kollontai, Vera Golubeva, Sofia Smidovic vd.) Ancak 1930 yılında bu muazzam örgütlülüğün mimarı Jenotdel kapatılır, kadınların öz örgütlülüğü ortadan kalkar ve kadın sorunu devletin sosyal hizmetleri olarak devletin çalışmalarına dahil edilir.

Pektaş 1930'lardan çok önce Clara Zetkin'in, Kollontai'nin ve Lenin'in kadınların ayrıca örgütlenmeleri gerektiğini vurguladıklarını defeatle belirtir. Kadının politik alandaki eşit temsiliyeti ve öz örgütlülüğünün esas olması kaçınılmazdır ve ilerici hamle olarak geliştirilmelidir. Bu yüzden Pektaş, kadın kurtuluş mücadelesinin maddi-sınıfsal dinamiğine sürekli vurgu yaparak sosyalizmin kadın mücadelesi için önemini vurgular:

“Kadın kurtuluşunun radikal bir dönüşüme, bir devrim perspektifine bağlanması, düşünülenin aksine güncel mücadeleyi daha önemli kılmaktadır. Zira süreklilik fikrini akamete uğratmayan bir mücadele, kazanım ve mevzi biriktirme, devrimin kaderini tayin edecektir. Devrime ayağını basacağı en ileri mevziyi sunmak, onun yazgısını belirlemek, ona hükmetmek demektir; ütopya ile reel arasındaki, geçiş deneyimi ile gerçek kurtuluş arasındaki bağı canlı tutmak demektir” (Pektaş, 2021: 225).

Günümüzde, birçok alanda ayrı ayrı yürütülen kadın kurtuluş mücadeleleri içinde bütüncül bir bakışa dayanan modeller iki ana hat üzerinden sunulmuştur. İlki *nowtopia*, müşterekler ve geçimlik perspektifi, diğeri ise kesişimsellik ve kadın grev pratikleri. Şimdi ve mümkün olan anlamlarıyla *nowtopia*, “günümüzün yoğun iletişim toplumunda görünür olmayan çok sayıda topluluğu (*community*) ve çeşitli ortaklaşma (*commoning*) etkinliklerini “alternatif” olarak sunmaktadır” (Pektaş, 2021: 226). Müşterekler perspektifi, 1980 ve 1990’lı yıllar ile beraber neoliberalizmin yıkıcı politikalarının ve Sovyetler’in yıkımı ile yenilgiye uğramış sosyalizmin ötesine geçerek neoliberal düzenin reddi ile yeni imkanlara kapı aralamayı amaçlar. Silvia Federici, müşterekler yaklaşımını tam da neoliberalizmin her türlü biçimiyle piyasalaştırdığı doğa, kadın vb. alanlarını kadın emeğinin varlık bulduğu yeniden üretim ilişkileri üzerinden var etmeyi amaçlar. Savunma hattında, evin içinden doğaya oradan bakım emeğine uzanan ve buradan da daha farklı bir komünalizme açılması mümkündür. Müşterekler perspektifi, kapitalizme ve özel mülkiyete karşı yeni bir alternatif olma iddiası taşır. Bununla beraber Federici, bütüncül devrimi devlet eliyle olacağı gerekçesiyle reddeder. İktidarı ele geçirmeden dünyayı alternatifler üreterek değiştirmek esastır. Burada Federici’nin iktidar karşıtı tavrı Michel Foucault’un “iktidar her yerde” tanımının benimsenmesi ile ortaya çıkar. “İktidar her yerdedir” tutumunun Federici tarafından feminist bağlama oturtulması ve buradan yeni bir komünalizmin inşası, yeniden üretim alanlarında eşitsiz ilişkinin gözler önüne serilmesi açısından son derece önemlidir. İktidar ile mücadele etmek yaşamın bütününe kapsar. Ancak burada çoklu mücadele tarzının küresel ölçeğe yayılımı ve bütünleşik kapitalist sisteme karşı nasıl mücadele yürütüleceği belirsizdir. Kapitalizmin can damarını oluşturan emek sürecinin önemi yeniden üretimin değeri kadar kavranamaz. Yeniden üretim süreci ile emek sürecinin ayrı ayrı değil bütünleşik bir yapı içerisinde düşünülmesi kapitalizmin bütünleşik olarak sömürsünün ifşası açısından da önemlidir. Bir diğer bütüncül yaklaşım olan kadın grevlerinin en görünür

olanı İzlanda’da 1975’te gerçekleşmiştir. Bu grev sonucunda elde edilen haklar kurumlarda, iş yerinde, okullar vs. de cinsiyet eşitliği yasalarının onaylanmış olmasıdır. Bununla beraber feminist grev, ev içi emeği de gündemine almıştır. Kadın işi olarak nitelenen bakım işi ve emek kategorileri grevlerde kendisine yer bulmuştur. Anti-kapitalist feminist grevler, sokağı daha sonra da meclisi ele geçirmek ister. Yeniden üretim alanın maliyetlerini kısip duran neoliberal düzen aynı zamanda bu emeklerin görünürlüğünü de yok eder. Bu sorunları özel alana iterken emeğin yalnızca cinsiyetli değil sınıfsal konumunu da açığa çıkarır. Yazara göre günümüzün dayanışma ağları bu süreçte ortaklaşarak bakım emeği alanlarına katkı sunuyor olsa bile bakım emeği de devrimin ana unsurlarından biri olmalı ve bakım emeği cinsiyetsiz kılınmalıdır.

Pektaş, Aydınlanma’nın kadın mücadelesinde açtığı kanalı, oradan sosyalist ve kapitalist pratikler içerisinde varlık bulan mücadeleleri ve günümüzün direniş politikalarını sosyalist bir perspektiften aktarır. Sistemlerin [kapitalizm ve sosyalizm vb.] kadın mücadeleleri üzerindeki etkisinin belirlenmesiyle birlikte bu mücadele pratiklerinin sosyalist bir sistem içerisinde daha eşitlikçi bir biçimde oluştuğu aktarılmıştır. Ancak sosyalist sistemlerin yeterli düzeyde eşitlik iddiasını gerçekleştirmediği kitapta sıklıkla vurgulanır. Bunun dayanağı olarak da yeniden üretim biçimlerine yeterince yoğunlaşılmağı olması kitapta işaret edilen en önemli kısımlardan biridir. Birçok kez dile getirilen “iktidar perspektifi” ise kadınların ütopya yazınından pratik alandaki mücadelelerine değin vurgulanan bir zorunluluk olarak belirir. Kadın mücadelesi mevcut yapılarda kökten bir değişim talebine ve bu kökten değişimin tam da gövdesinde yer almaya başlamalıdır. Aynı zamanda bugüne değin kazanılan haklar da birçok mevziden bombardımana tutulmuş durumdadır. Bu bakımdan her daim teyakkuzda olma hali kendini dayatmış durumdadır.

Kaynakça

Pektaş, Ebru. (2021). *Kadın Kurtuluş Hareketi Ütopyalar ve Devrimler*. İstanbul: Yordam Kitap.

Pektaş, Ebru. (2017). *Cinsellik Şiddet Emek*. İstanbul: İleri Kitaplığı Yayınevi.

Filiz Karakuş, “Bu bir genel grev değil feminist grevdir: Kadınlar durursa dünya durur” <https://catlakzemin.com/bu-bir-genel-grev-degil-feminist-grevdir-kadinlar-durursa-dunya-durur/> (Erişim Tarihi: 21.04.2022)